

A tömegmédiá előszeretettel érdeklődik a színházi emberek családi viszonyai, kapcsolatai iránt, a hírértéken és a PR-on túl azonban ritkán láttatja a valódi kérdéseket. Lapunk szerkesztőit most inkább az érdekelte, hogy vajon tudunk-e mélyebben, a témát történeti perspektívába helyezve, különböző területeket vizsgálva párbeszédet kezdeményezni a szakmai és a magánélet összeegyeztethetőségéről vagy összeegyeztethetlenségéről. Szigorúan anélkül, hogy normatív elvárásokkal indulnánk a téma felé. Az érdekelt minket, hogy az egy családot alkotó művészek milyen előnyöket, hátrányokat látnak a maguk életformájában, hogyan lehet egyszerre együtt dolgozni és együtt élni, és ebben az életformában gyermekeket nevelni. A színház/előadó-művészet mint sajátos intézmény működésére vagyunk kíváncsiak most is. Három alkotópárost szólítottunk meg a színház és a kortárs tánc vidékéről, emellett történeti szemszöveget is igyekeztünk bevonni, illetve a ballett zártabb közegének sajátosságait is bemutatni.

MINT A LAKBÉR

Családi színház

Hogyan hat vissza a családi életre, ha két színházi alkotó nemcsak munkatársaként dolgozik együtt, de egy családot is alkot? Melyek ennek az élethelyzetnek az előnyei és a nehézségei? Erről beszélgetett KISS-VÉGH EMŐKE színésszel és ÖRDÖG TAMÁS színész-rendezővel, TÖRÖK-ILLYÉS ORSOLYA és HAJDU SZABOLCS színház- és filmcsinálókkal, valamint DÁNYI VIKTÓRIA és BAKÓ TAMÁS táncosokkal PROICS LILLA.

– *Mi lenne, ha a társatok nem szakmabeli lenne?*

Ördög Tamás: Én azt el sem tudom képzelni. Már azt nagyon nehéz elfogadni, ha valakinek más az életritmusa, mint egy színésznek.

Török-Illyés Orsolya: Más meg pont erre esküszik.

Ö. T.: Igen?

T.-I. O.: Ettől függetlenül én sem tudom elképzelni. Bár lehet, hogy csak azért mondjuk, mert ebben nőttünk fel – ti is nagyon korán találkoztatok.

Kiss-Végh Emőke: Igen, osztálytársak voltunk.

T.-I. O.: Az együttlét és az együtt dolgozás az életünk része a kezdetektől.

K.-V. E.: Nekem jólesik otthon is szakmáról beszélgetni, sőt, alighanem fontos, hogy valaki annyira megértsen, amennyire egy külső ember talán soha nem is értene meg. Persze nyugodtan lehet ebben is mindenki más.

– *Hol válik el a színházcsinálásban a személyes és a szakmai?*

T.-I. O.: A mi szakmai életünket előadások és filmek szakaszolják, és ez visszahat a civil életünkre is. Ezért is nagy kérdés, hogy mi a fontos: az előadás vagy a munkával közösen eltöltött idő? Én például megváltoztam ezen a téren. Régebben kizárólag a végeredményhez képest értékeltem a munkát, ezért rengeteg mindent beáldozhatónak gondoltam annak érdekében, hogy jó előadás vagy film jöjjön létre. Akár az érzéseim, sőt, a kapcsolataim elé helyeztem ennek a fontosságát. Most pedig ott tartok, hogy sokkal fontosabb annak az időszaknak a megélése, amit egy előadás megteremtésével töltünk el. De hova is akartam kilyukadni?

Hajdu Szabolcs: Hogy hol a szakmaiság és a személyesség határa. Szerintem nincs ilyen. Legalábbis amikor mi dolgozunk. És nem mi vagyunk az elsők – a személyesség pedig jó esetben univerzálissá tágul. Én is csak egy vagyok a sok

közül, és a problémáim valószínűleg nagyon hasonlóak, mint sok millió más embernek, ezért azt feltételezem, ha magamról vagy magunkról beszélek, sok mindenki másról is beszélek.

Bakó Tamás: Az előadóművésznek nem feladata az átélés, átérés. A család, az együttlét, a közösen eltöltött idő nagyon hasonló tartományban mozog, mint egy próbafolyamatban megteremtett előadás. Egy alkotófolyamat, bár a legtöbbször a valósággal foglalkozik, arra kíván reflektálni, nem a valóság maga. Ezen a mezsgyén próbálunk tájékozódni. A gyakorlatban persze rengeteg kérdés övezi mindezt. Például azok a konvenciók, amelyekkel eddig próbáltuk leírni a saját munkánkat, felbomlóban vannak. Minek hol a határa? Azonban belülről elég jól lehet érteni és érzékelni, hol végződik a privát, és honnan kezdődik a szakma, még akkor is, ha a munka során személyes témával személyes módon foglalkozunk.

Dányi Viktória: Én ezt a határt otthon kisgyerekekkel még ennél is élesebben érzem. Nekem külön meg kell teremtenem azt a helyzetet, amelyből inspirálok és alkotok: hogy csak üljek, és gondolkodhassak, amiről akarok. Ez most nem megy, mert szinte csak gyerekdolgozok vesznek körül, gyerek-könyveket olvasok, gyerekjátékokkal játszom. Talán egy év múlva már mindezt ugyanúgy be tudom forgatni az alkotásba, mint bármi mást. Hét évvel ezelőtt az akkor egy év körüli lányunk mellett kezdtem bele egy új alkotói folyamatba, ami – utólag jöttem rá – nagy hülyeség volt, mert igazából az egész csak frusztrált. Reggel elmentem a stúdióba, és megpróbáltam felvenni a „nagyon kreatív vagyok” tempót a többiekkel, amit a magam részéről erőlködésnek éltem meg, és megéreztem annak a hiányát, hogy nem vagyok szabad, mert amit a próba véget ért, pakoltam, és tűztem haza hozzá. Nem volt lehetőségem igazából átadni magamat az alkotásnak.

– *Ez egy női probléma? Annak idején több kaposvári színésznőtől is hallottam arról az ideális korszakról, amikor a hasonló korú kicsi gyerekeik csoportos felügyeletét megszervezték maguk közt – a partnereik (szintén a társulat tagjai) ebben sajátos módon nem vagy alig vettek részt. Ebből a konvencióból vajon ki lehet lépni?*

K.-V. E.: Nagyon jó lenne kilépni belőle. Az első év a szoptatás miatt persze kötött, de utána már lehetne másképp is.

T.-I. O.: Ez azért alkati kérdés is. Köztünk például van különbség: Szabolcs egyfolytában képes agyban a munkán pörögni, bárhol, így otthon is ki tudja magát abból zárni, amiben fizikailag éppen van. Én sokkal nehezebben tudom megteremteni azt a magányt, amiben adott esetben alkotói munkát lehet végezni. És szeretem is elválasztani egymástól a kettőt. Éppen most mondtam Szabolcsnak, az érdemi munkán túl azt is élvezem a Tomival való együttműködésben (*Ördög Tamás január végén a Trafóban bemutatott Árvácskarendezésében – a szerk.*), hogy miután befejezem a próbát, hazafelé a villamoson nem folytatja mellettem a rendező, hogy mi volt rossz, hogyan menjünk ebből tovább, hanem már arra koncentrálhatok, hogy hányra kell menni a gyerekért, és mit fogok főzni. Vagy amikor leülünk vacsorázni, nem azon agyal még a két gyerek is, hogy milyen címet adjunk a filmnek. Ettől persze még pöröghetek tovább rajta magamban, ha éppen olyan kedvem van, de ne ez folyjon otthon a csapból is.

– *És gondolom, valami hasonlóban nőttél fel.*

T.-I. O.: Gyerekként mindenekelőtt a neurózist érzékeltem, azt, hogy anyukám bizonyos helyzetekben – próbák és főleg előadások előtt pár órával – iszonyatosan ideges, és mindannyian feszülten keressük a harisnyáját vagy a szemüvegét. Nehezen tudtam megszabadulni attól, hogy nekem végre ne legyen ilyen automatizmusom. Ezt a fajta stresszt egyébként baromi nehéz kezelni, csak nagyon eltökélten és tudatosan lehet leépíteni.

K.-V. E.: És sikerült?

T.-I. O.: Igen... vagyis nem teljes mértékben. Egy forgatás lelegeje vagy egy premier azért extra pszichés terhelés, fokozottan nehéz tartani magam.

H. Sz.: Mindkettőnknek sikerült otthonról sok mindent nem továbbvinni – persze nem vagyunk maradéktalanul mások, mint a szüleink.

K.-V. E.: Én éppen a kreatív világban tudok jól átkapcsolni, aminek lehet, hogy arra a napra vége van, de azért gondol-

Török-Illyés Orsolya, Dányi Viktória és Bakó Tamás

kodni bármikor lehet, aztán nagyon szívesen állok át otthoni működésre.

– *A nemek szerinti hagyományok mennyire jelennek meg manapság a munkában? A kortárs táncot ebből a szempontból kiegyenlítettebbnek látom, mint a jóval patriarchálisabb színházat, ahol többségében férfiak a vezetők, a rendezők. Van-e ennek visszahatása az életetekre?*

B. T.: Miután a lányunk megszületett, Vicának lett egy munkája – és kifejezetten szerencsésnek gondoltam magunkat, hogy éppen ráérek a külföldi turnékra és egyéb szakmai fórumokra elkísérni: mentünk oda, ahová anya ment. A táncos közéletben egy évig úgy voltam jelen mint „az apuka”. Vicces módon később találkoztam egy külföldi kollégával, aki magában tanakodni kezdett, hogy honnan is ismer. Mondtam neki, hogy amikor találkoztunk, mindig volt rajtam egy gyerek – rögtön eszébe jutott, hogy tényleg. Rendkívül büszke voltam, hogy ilyen ügyesen túl tudunk lépni a konvenciókon. De most például klasszikus a felállás: Vica a két gyerekkel otthon, míg én pénzt keresek.

D. V.: Így, hogy már négyen vagyunk, megéreztük, hogy nagyon tudatosnak kell lennünk ahhoz, hogy mindegyikünk számára jól működtessük az életet. Mert a napok peregnek, és közös egyeztetés nélkül egyszer csak ott találjuk magunkat, hogy kettéválunk: én viszem az otthoni dolgokat egyedül, Tamás meg dolgozik.

H. Sz.: Az utóbbi tíz-tizenöt évben indult el ennek a társadalmi helyzetnek az intenzív átalakulása – nemcsak a családokon belül, hanem minden területen, a színházban is. Ezeknek a hagyományoknak nagy részét egyébként az iskolában kaptuk. Azóta már a típusok is megváltoztak. Ha visszagondoltok, a kilencvenes évek előtt milyenek voltak például a rendezők, akkor kiderül, mostanra az a fajta vezetői attitűd, ami korábban meghatározó volt, már szinte elfogadhatatlan. Nagyon gyors volt az átmenet. Lekövetni sem könnyű, mi történik a világban, amihez alkalmazkodni is kell. Nekünk is volt olyan időszakunk, hogy sokat jártunk külföldre, ami nagyon jó arra, hogy az akváriumból kijutva nézzünk rá a saját közegünkre. Emlékszem, a kétezres évek közepén Nyugat-Európában vagy Amerikában láttuk az apukákat babakocsikkal, és arról beszélgettünk, hogy el tudjuk-e képzelni,

hogy Magyarországon is ez lesz. És lám, tizenegynéhány év után itt is ez van.

– *Valóban több gyakorló apukát látunk, mint korábban, de azért mintha még mindig lényegesen több nő tolná a babakocsit, mint egy nyugat-európai nagyvárosban.*

H. Sz.: Persze, de ha azt vesszük, hogy itt anno ez nemcsak elképzelhetetlen volt, hanem kifejezetten nevetségesnek tűnt, akkor azért látványos a tendencia. Akkoriban, amikor óvodába vittem a lányunkat, nagyon ritkán találkoztam apukákkal, öt évvel később, amikor a fiunkat vittem, már közel fele-fele volt az arány. A transzportálást már láthatóan vállalják a mai apák.

T.-I. O.: A nőknek több fronton is szembe kell menni ezekkel a bekövesedett hagyományokkal: egyrészt otthon, másrészt a színházban is, a rendező-színész felállásban. De valóban van változás. Ahhoz képest például, hogy annak idején a főiskolán a rendező iránti feltétlen alázatot kellett elsajátítanunk: a színész, bár gyakran mást gondol, netán rosszul, vagy megalázva érzi magát bizonyos helyzetekben, igyekezzék legyőzni magában az ellenérzéseket, és arra törekedjen, hogy a rendezője irányába feltétlen lojalitást tanúsítson. Különösképpen, ha a rendező a férje, hiszen valóban nehéz megállapítani hol a határ, mi számít személyeskedésnek. Én egyre kevésbé éreztem ezt az attitűdöt hitelesnek és követhetőnek, és szép lassan rájöttem, hogy nem a rendező iránt kell elkötelezettnek és alázatosnak lennem, hanem a munkám iránt, és ez sokat segített abban, hogy a színházcsinálást ma már ne hierarchikus rendszerként, hanem demokratikus alapon szerveződő összefogásként értelmezzem. Ti hogy vagytok ezzel? Nektek ez sosem volt probléma?

Ö. T.: Bár mi Kaposváron, az egyetemen még megkaptuk a férfiak által meghatározott színházat, a mai harmincasok közt a szakmában már nem szokás macsó, verbálisan mindent leuraló férfinak lenni, akinek a terébe mellékesen belépnek a színésznők. Sokkal jellemzőbb, hogy közösségi módon dolgozunk, partneri viszonyban.

H. Sz.: A Színműről kijövő színészek nagy része azért még mindig ezt kapja.

Ö. T.: Igen, ez tényleg így van (múltkor voltam egy vizsgán), de ennek ellenére látom, hogy változnak a színházi

Kiss-Végh Emőke, Ördög Tamás és Proics Lilla

viszonyok. Utoljára a saját szakmai vizsgámon vettem részt, Kaposváron, ahová kivonult a Csiky Gergely Színház. Feledhetetlen gyomoridegem volt. Most, tíz évre rá meghívtak egy SZFE szakmai vizsgára, és attól, hogy a vizsgázók idegesek voltak, újra rám tört az a régi gyomorideg. Erre a vizsgára persze nem a Csiky, hanem a Katona vonult ki. Mivel a vizsgázók nyolcvan százalékának az az opciója, hogy olyanok legyenek, mint akik ott ülnek a nézőtéren, érezhetően ez is volt a fejükben, nem pedig az, hogy ők kicsodák, hol vannak, és mit csinálnak. Igyekeztek úgy játszani, mint ahogy azok játszanának, akik figyelték őket. Talán azért van ez így, mert a meghatározó tanárok ugyanazok, mint tíz-húsz évvel ezelőtt.

H. Sz.: Tulajdonképpen a mi generációnk sem képviseli már a húsz évvel ezelőtti attitűdöt, bár tudnék olyat mondani, aki igen... A miénk inkább egy átmeneti korosztály.

– *A táncban ez tényleg másképp van?*

B. T.: Attól függ, milyen iskolákat nézünk.

D. V.: A klasszikus balett vagy a néptánc közege például egészen más, mint a kortárs táncé.

– *Ez azt is jelenti, hogy a Balettintézet egészen más, mint az Angelus Iván által alapított és működtetett, nemsokára bezáró felsőfokú intézmény?*

B. T.: Azt gondolom, teljesen. A Budapest Tánciskola rendkívül fontos intézménye ennek a területnek. Iván időben értette meg a kor hívását, és programjában képes volt megvalósítani egy újfajta pedagógiai szemléletet, gyakorlatot és művészetszemélyt. De talán az is elmondható, hogy ebben valamelyest a mesteriskola jegyei is jelen voltak, ami behozott valamit a múltbéli gyakorlatokból is. De a törekvés egyértelmű a kezdetektől fogva. Aztán a szakmában már az adott alkotó személyiségétől és megközelítésétől függ, hogy tényleg olyan egalitárius-e, mint ahogy mondod, vagy sem. Általában nincs különösebb jelentősége annak, hogy táncosként valaki milyen nemű. Dolgoztam mind férfi, mind női alkotókkal, és mondhatnék sztereotípiákat, de nem tudnám eszerint kategorizálni őket.

– *A színházban sincs különösebb jelentősége annak, hogy rendező férfi vagy nő?*

H. Sz.: Én három nővel dolgoztam színészként. Gaál Erzsébet abszolút tekintélyelvű volt, tőle sokan féltek is. Barabás Olga integráló, figyelmes, de a maga módján csendesen erő-

szakos rendező. Pass Andrea befogadó és mindent mindenki-vel megosztó, az ő próbáin jó morál van – ez persze a társaság összetételén is múlik, illetve azon, hogy ki mikor kattant be, hiszen az emberből bármikor előjöhet az állat, attól függően, kik veszik körül. Ekként van, hogy akit egyik csoport ilyennek ismer, egy másik teljesen másmilyennek. De a férfi rendezők, akikkel színészként találkoztam, legalább ennyire különbözőek – ilyen értelemben szerintem nem tehetünk különbséget a nemek közt. Egyébként én mindannyiukkal szerettem dolgozni.

– *Független alkotóként ti kevésbé hierarchikusan dolgoztok, mint ahogy az máshol, teszem azt kőszínházban szokás. Van ebben jelentősége annak is, hogy ti szakmailag tudjátok erősíteni, támogatni egymást?*

K.-V. E.: A biztos szabadságélmény miatt nekem jóval könnyebb Tomival dolgozni, mint egy számomra ismeretlen rendezővel – ami nem zárja ki, hogy mással is kialakulhat ilyen gördülékeny munka. De tudok olyan párról, akik nem tudnak egymással dolgozni.

B. T.: Itt ülnek.

D. V.: A kapcsolatunk elején volt egy közös munkánk, amelyben mindketten alkotóként vettünk részt. Utána megfogadtuk, hogy soha többet. Társalkotóként nem, de táncosként tudunk együtt dolgozni.

– *Miért nem működött?*

D. V.: Én úgy tudom megfogalmazni, hogy a stúdióban másként reagálunk egymásra. Ott sokkal türelmetlenebb, feszültebb vagyok vele. Ami civilben jól működik köztünk, az munka közben fura mód nem igazán passzol.

T.-I. O.: Velünk kapcsolatban sokáig azt éreztem, mi egyre jobban tudunk együtt dolgozni. Van ebben valami bajtársiasság, egyre nagyobb a bizalom kettőnk közt. Idővel pedig az a félelmem is elmúlt, hogy Szabolcs bárhogy visszaélne azzal, hogy annyira ismer. Aztán az *Ernelláék* alkotói folyamata során, azt hiszem, átléptem egy határt, és sokkal inkább belefolytam Szabolcs munkájába, mint korábban. A *Kálmán napnál* pedig már odáig jutottam, hogy csaptam a példányt a földhöz, hogy ez nem jó, a női szerep is férfi szemmel van megfogalmazva, és a női álláspont nincs eléggé jelen – amire Szabolcs azt mondta: „de hát ez az én szemszögem, és ez a nő nem te vagy?”. Erre nem tudtam mit felelni. Aztán amikor már

Hajdu Szabolcs

Bakó Tamás

Török-Ilyés Orsolya és Dányi Viktória.
Fotók: Éder Vera

képtelen voltam vele erről beszélni, e-mailben írtam meg, mi az, ami szerintem hiányzott, és abból egyébként sok minden bele is került aztán az előadásba. A *Kálmán nap* és egy másik keserves munkafolyamat után el is bizonytalánosítottam, hogy ez így nem jó, velem képtelenség együtt dolgozni, mindenbe beleszóllok, provokálok. Tulajdonképpen a Tomival való munka rázott helyre, semmi konfliktus nem volt, szóval kicsit megnyugodtam, hogy na, jól van, nincs velem valami rejtélyes óriási probléma.

K.-V. E.: Nem könnyű ez. Amikor dolgozni kezdünk, akkor én színész nő leszek, az ő színész nője – na, ebbe is belemehetnénk, hogy ez mit jelent, de inkább hagyjuk –, nekem azonban attól fogva bőven elég feladat, hogy rendben legyek az én színészi dolgommal, ezért nem is tudok alkotótársként együttműködni. Ha olyan alkat lennék, aki állandóan keresi a nagy, globális összefüggéseket, akkor lehet, hogy nekünk sem lenne olyan könnyű együtt dolgozni...

Ö. T.: Ez nem alkat kérdése, inkább az lehet az oka, hogy kisgyerekekünk van.

K.-V. E.: Ja? Le vagyok fáradva? Az is lehet.

Ö. T.: Az nagyon nehéz volt, amikor bejöttél *Csehovot* próbálni az első gyerek mellől, és lenyomtad Mását. Szerintem túl is vállaltuk magunkat, Emőke túl korán kezdett próbálni.

T.-I. O.: És neked volt hiányérzeted ezzel kapcsolatban? Hogy te nem veszel részt eléggé az otthoni dolgokban?

Ö. T.: Nem, ez nem így csapódik le. Most, hogy a második gyerek még nagyon kicsi, az *Árvácska* próbái során azt éreztem, hogy beledöglök. Tényleg végállapotba kerültem, mert otthon is jelen akartam lenni, miközben vettem elő a laptopot, mert jött volna a szöveg, de persze szaladt oda a gyerek, hogy gyurmázzunk. Eszembe is jutott, amikor annak idején Scherer Pépével dolgoztam, előre szólt, hogy ő tíztől kettőig van itt, ő otthon nem fog szöveget tanulni, az lesz, ami ráragad. Akkor ezt furcsálltam, de most már nagyon megértem.

H. Sz.: Én olyan permanens lelkiismeret-furdalással élek, hogy amikor otthon próbálok dolgozni, hogy akkor is csak úgy csinálni tudok, ami nyilván nem is gyümölcsöző. Ez tényleg komoly konfliktusforrás, amióta megváltoztak a családon belüli viszonyok is – úgyhogy nagy kérdés, mit vállalhat most az ember gyerekekkel együtt az előző generációhoz képest. Pláne a századelőhöz képest, amikor egy középosztálybeli művészcsaládban evidencia volt, hogy nevelő, takarítónő és mások is részt vesznek az otthoni mindennapokban. A mai vállalásaink szinte lehetetlenek: nyilván akarod, hogy a gyerekeid jó iskolába járjanak, ezt meg azt csinálják, aminek az anyagi háttérét is megteremtéd. Lehet, hogy nem elég ez az erő és idő, ami van. És amikor te azt mondd, hogy jobban részt kellene vennem a család életében, akkor lehet, hogy nekem is azt kellene mondanom, hogy színészként job-

ban oda kellene adni magad a próbának, nemcsak bejönni, és kikapcsolódnia a próbateremben a gyerekekkel kapcsolatos ügyekkel teli mindennapokból. De nekem nincs tekintélyem, hogy ilyet mondjak. Tényleg nehéz helyzetben vagyunk: tolvad a próbateremben, a színházban, aztán hazarohansz, és kész, a feldolgozásra már nincs idő.

T.-I. O.: A takarítás az egy jó lehetőség a feldolgozásra.

H. Sz.: Az *Egy nap* című film pont ezt járja körül: a férfit szinte teljesen kivesszük a játékból, és a nőt látjuk, aztán egy pillanatra a férfit, a büntudatával, hogy ő nincs jelen, mert nem tart ott. Szépen megcsinált film.

– *Hogyan tudnak bekapcsolódni kollégák mellétek, összeszokott páros mellé?*

K.-V. E.: Azt tapasztaltam, ha mi nagyon egy követ fűjünk – mert ugyanazt képviseljük egy próbán –, az sok lehet a többieknek, ezért elég, ha csak egyikünk áll bele ilyenkor a helyzetbe.

Ö. T.: Nem hiszem, hogy ez külön terhet jelentene általában, ha az ember nem viselkedik látványosan másképp a párjával, amitől másoknak nehéz lehetne kapcsolódni. Inkább az tud gondot okozni adott esetben, mint például a *Nóránál* volt, hogy a többiekkel sokkal többet dolgozunk, mondván, mi úgylis bármikor tudunk próbálni.

H. Sz.: Ez nálunk is pont így van. Nagyon jól működnek a másokkal való próbák, de saját magunkra nincs idő. Már Orsolyára is sokkal kevesebbet figyelek, magamra aztán végképp alig valamit.

T.-I. O.: Annyira, hogy amikor az *Ernelláékat* forgattuk, pótforgatnunk kellett, mert mi hiányoztunk a filmből. Egy-egy helyzetben kimaradtak azok a közelik, amik a mi reakcióink lettek volna. Én sem érzem, hogy azért lenne nehezebb velünk dolgozni, mert mi pár vagyunk – persze erről a velünk együttműködőket kellene megkérdezni –, sőt, inkább könnyebb kapcsolódniuk, mert már van mihez. De amikor [Sárosdi] Lillával dolgoztunk, és voltak Szabolccsal szóváltásaink, akkor néha elkaptam Lilla pillantását, amiben ott volt a megértő részvét, és nagyon jól esett.

K.-V. E.: Van egy speciális nehézsége is a helyzetünknek: vannak rendezők, akik azért nem kérnek fel, mert tévesen azt hiszik, úgysem akarok mással dolgozni, mint Tomival.

Ö. T.: Ezt már én is többször hallottam vissza, és olyankor mindig azt gondoltam, ez mennyire primitív. És amikor az jutott eszembe, hogy felkérem Orsit, akkor ugyanez a primitívség tört rám.

T.-I. O.: Persze mindannyian tudjuk, hogy ez marhaság. Ugyanakkor bármilyen helyzetben, adott esetben másokkal dolgozva is rengeteg erőt ad, hogy köztünk van egy izlésbeli szövetség. Nekem nagyon fontos, hogy Szabolcs mit szól azokhoz a munkáimhoz, amiket másokkal együtt hozok létre. Nagyon megnyugtató, ha tetszik neki a végeredmény.

– *Attól függetlenül, hogy ti már nem dolgoztok együtt, ahogy Orsi mondja, van köztetek izlésbeli szövetség?*

D. V.: Sok mindenben gondolkodunk egyformán, persze nyilván vannak eltérések is, ami a generációs szakmai különbségből is adódhat.

B. T.: Viszont jól értjük egymás problémáit, így kölcsönösen tudjuk egymást támogatni. Én ezért értettem veletek nagyon egyet, amikor azt mondtátok a beszélgetés elején, hogy el nem tudnátok képzelni, hogy egy civillel éljeteztek együtt. Szerintem egy hétköznapi helyzetből sokszor érthetetlen lenne, amivel rendszeresen hazaérek.

– *Ez azt is jelenti, hogy kritikusak is tudtok lenni egymással?*

D. V.: Igen. Ugyanakkor olyan is van, amit egymástól veszünk a legnehezebben, még akkor is, ha később teljesen nyilvánvalóvá válik annak az igazsága.

B. T.: Azt hiszem, ebben a relációban elsősorban nem a kritika a fontos, hanem a megértés és a megerősítés.

T.-I. O.: Régen sokat spekuláltam azon, hogy mi a kedvező pillanat, ha valami kritikai észrevételt akartam Szabolccsal megosztani, de egy idő után arra jutottam, hogy mondom, amikor és ahogy érzem, mert néha többet ártottam azzal, hogy elhallgattam valamit, csak hogy ne essen neki rosszul.

H. Sz.: Igen, vannak olyan pillanatok az alkotási folyamatban, amikor ha jön egy kritika, összeomlik minden, mert pont akkor még ingatag és bizonytalan az egész. És ha összedől, mert valaki mondott valamit, utána már lehet, hogy nem is akarom megcsinálni. Egyébként ez főleg a filmre jellemző, a színház ennél sokkal biztonságosabb közeg. Persze minél gyakorlottabb vagyok, annál kevésbé lehet egy-egy véleményvel elvenni a kedvemet. A másik, amivel ezt kivédem, hogy nagyon gyorsan megírok egy anyagot – az utóbbi három munkát pár hét alatt csináltam meg –, így nem nagyon tud munka közben semmi elbizonytalanítani; javíthatni persze lehet utólag.

T.-I. O.: Tényleg van egy ilyen íve a munkának, és addig, amíg nem születik meg egy erős vízió, addig teljes a bizonytalanság. Igyekszem jókor bekapcsolódni. Vica, mit gondolsz, az, hogy ti nem dolgoztok együtt, végleges döntés?

D. V.: Nem. Sőt, én már kértem fel Tamást, de éppen nem ért rá.

B. T.: Mert nálunk, ha magunkat alkotóként kellene definiálni, akkor bár voltak munkáim, amelyeknek „előhívója” voltam, de Vica az, akinél érzek víziót, és autonóm alkotói gyakorlatot is. De ahogy már Tamás is említette, sokan sokkal inkább kollektívákban gondolkodnak, és a kortárs táncban manapság már nem ritkán születnek közösségi alkotások. Nálunk a rendező és a rendezés sem annyira definitív, mint amennyire azt a színházban feltételezzük.

– *Mert a színházban a tánchoz képest gyakrabban van a kiinduláshoz alapanyag?*

B. T.: Ez nem feltétlenül van így, például ahogy Vica alkot, abban szerintem mindig van anyag: akár koncepcióként, akár másként. Amihez képest érzésem szerint az én munkáim sokkal inkább talaj nélküliek. Talán ez a különbség is hozta annak idején a közös munka nehézségét. De az tényleg érdekes kérdés, hogy a kortárs táncba honnan jön az alapanyag.

D. V.: Alkotói módszertan kérdése, kinek mi esik jól. Nekem nagyon fontos, hogy Tamásnak mi a véleménye arról, amit csinálok, és fontos is nekem, hogy ránézzen kívülről arra, amivel éppen foglalkozom.

B. T.: A független táncnak van egy másik sajátossága, ami miatt fontosak lehetnek a beszélgetéseink: kétszer-háromszor felmegyünk valamelyik játszóhely színpadára, aztán legközelebb mondjuk fél év múlva, mert nincs ennél nagyobb közönségünk. Van futó előadás, amiből három év alatt tizenháromat játszottunk. És ehhez a helyzethez nagyon erős belső, stabil élmény kell, amit adott esetben meg tud támogatni a másik, hogy az ember képes legyen fenntartani az integritását.

H. Sz.: Ezt a kínzódat mi is ismerjük: nem lehet bejutni játszóhelyekre, mert ma már rengeteg független produkció, színház működik. Földeáki Nóri mondta a múltkor, hogy olyanok ezek az előadások, mint a labkér: minden hónapban elő kell teremteni valahonnan.